

**CONTROVERSY OVER THE OSSOLIŃSKI LIBRARIES
AS HISTORICAL HERITAGE OF UKRAINIANS AND POLES**

**СУПЕРЕЧКИ НАВКОЛО БІБЛІОТЕК ОССОЛІНСЬКИХ
ЯК ІСТОРИЧНОГО СПАДКУ УКРАЇНЦІВ ТА ПОЛЯКІВ**

Prytuliuk V. E.

*graduate student of the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine*

Притулюк В. Є.

*аспірант кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Як відомо, у 1817 році граф Юзеф Максиміліан Оссолінський подарував громаді міста Львова бібліотеку, яку розмістили у приміщенні монастиря кармеліток, заснованого ще у 1632 році. На початок XIX століття приміщення монастиря після двох пожеж: 1804 та 1812 років перебували у стані руйнації, саме тоді їх і придбав знаний меценат Ю. М. Оссолінський, згодом відремонтувавши. Не маючи нащадків Оссолінський заповів свою книгозбірню Львову, де вона і стала основою бібліотеки Національного закладу імені Оссолінських.

У 1830 році при бібліотеці було відкрито друкарню, а у 1833 році і читальний зал. У 1934 році у закладі австрійською владою проведено обшуки під час яких було вилучено польські патріотичні брошури, видані таємно у тамтешній друкарні [7]. Після чого було заарештовано директора та декількох працівників бібліотеки а сам Оссолінеум – закрито. Стояло притання про ліквідацію бібліотеки, але завдяки заступництву князя Генрика Любомирського, який особисто їздив до цесаря Франца I, справу було залагоджено із умовою, що Оссолінеум впродовж десяти років не може займатися публічною діяльністю. Лише у 1847 році бібліотека змогла відновити діяльність, а читальний зал, у наступному, 1848 році [7].

Минали десятиріччя, а Оссолінеум поповнювався усе новими книгами, стародруками, рукописами із приватних колекцій, сюди передавалися архіви відомих родин та діячів культури Галичини, колекції монет, картини, тощо. До кінця XIX століття це була одна із найбагатших бібліотек у Центральній Європі. Ось, як Іван Креп'якевич

описував, свого часу Осолінеум: «Є тут велика бібліотека, де зібрано понад 150 000 книг, в тому числі дещо з українських стародруків, 5000 рукописів, багато автографів, велика збірка географічних карт. Також міститься тут музей ім. Любомирських із великою збіркою портретів, зброї, рисунків, ритовин, монет та іншої старовини» [5, с. 46].

На ранньому етапі своєї історії Осолінеум став важливим центром українського інтелектуального відродження. З Осолінеумом тісно пов'язана діяльність І. Могильницького, М. Шашкевича, І. Вигалевича. Матеріали для своїх наукових досліджень в осолінійській книгозбірні знаходили провідні українські науковці та письменники, зокрема, М. Грушевський, І. Франко, А. Шептицький, В. Щурат, І. , П. Куліш, М. Возняк, А. Петрушевич, М. Драгоманов [4, с. 214]. Ближче до кінця ХІХ століття Осолінеум стає центром польського наукового життя подібно до українського НТШ. З Осолінеумом пов'язані також менші архіви і книгозбірні: Яблонівських, Понінських, Павліковських, Скарбків, Бальцера, Сапег, Любомирських, Мнішків. Дарувальниками та поповнювачами фондів Осолінеуму були брати Барвінські, М. Грушевський, І. Франко, М. Драгоманов [8, с. 2]. До 1939 року до структури Осолінеуму належали Бібліотека, Видавництво і Музей князів Любомирських.

Після захоплення Львова радянськими військами у вересні 1939 року Осолінеум зазнав серйозної реорганізації, було націоналізували його збірки, частину колекції було знищено, а саму інституцію на правах філії приєднали до Академії Наук УРСР. Після повторного захоплення Львова радянськими військами у 1944 року було розпочато т. зв. «акцію з очищення музейних і бібліотечних збірок від шкідливих творів», яка полягала у затиранні 600-літньої присутності польської культури на цих землях шляхом вилучення різного типу «ідеологічно неправильних» матеріалів і експонатів [2, с. 85].

Упродовж 1946–1947 років радянська влада здійснила розподіл львівських збірок Осолінеуму. З бібліотеки Осолінеуму до Польщі радянське керівництво планувало початково передати заледве 30 тисяч томів книг. Це число кількаразово зростало, і врешті остаточно в травні 1946 року досягло 150 тисяч (стародруків, видань ХІХ і ХХ ст., рукописів), що становило лише бл. 15–20% від цілої колекції. Збірки зі Львова прибули до зруйнованого ще на той час Вроцлава у 1946 році як «дар радянського народу для польського народу».

Звісно, для совєцької системи унікальні фонди Осолінеуму цінності не становили, тому, за розпорядженням союзного центру «дружні дарунки» культурних цінностей з України до Польщі відбувалися

регулярно: 1945–1946, 1956, 1959, 1961, 1963–1966, 1967, 1987 роки [6, с. 68–69].

Вперше питання про повернення у Львів Осолінеуму було порушено у січні 1990 року на засіданні польського Сейму. Тодішній очільник польського МЗС К. Скубішевський стверджував, що «...вільні від історичних ускладнень польсько-українські стосунки стануть переломним успіхом нової польської демократії» [6, с. 70], але уже за кілька місяців робить іншу заяву, що «Осолінеум» ніколи не належав Львову, а лише фізично розташовувався на його території, а тому і належить польському народу.

В узагальненому вигляді аргументи польської сторони виглядали таким чином: львівські бібліотеки та музеї польського походження створювали поляки, мали виключно польський характер, були призначені для служіння польському народові. Тому сьогодні ці збірки повинні бути передані Польщі (йшлося передовсім про колекції Львова, які ще не були передані досі), незважаючи на той факт, що усі ці збірки ще в довоєнні роки були сформовані у Львові або передані в дар дарувальниками чи на «вічне зберігання» місту [1, с. 11]. Контраргументами українців став факт формування зазначених колекцій на території України, зокрема, Львова, а також те що і після війни згадані колекції залишилися у Львові. До того ж, враховуючи міжнародну історичну традицію, Україна є законним правонаступником бібліотек, архівів, музеїв, що опинилися за її територіями через зміни кордонів [3].

На тему «Осолінеуму» двічі висловлювався президент Польщі А. Квасневський, зауваживши в грудні 1996 року, що ця проблема в польсько-українських відносинах вичерпана. А роком пізніше, висловив припущення, що колекція, яка зберігається в Україні, може там і залишатись, але РП вимагатиме гарантій, що вона зберігатиметься в належних умовах [6, с.70–73].

У 1997 році архівіст Л. Лозенко підготувала до Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей «Службову записку про українсько-польські стосунки в галузі повернення культурних цінностей», яка не втратила донині своєї актуальності. У ній зазначається: «...Як показує досвід, чіткого уявлення про українські культурні цінності, що зберігаються в Польщі, в Україні немає. Відсутнє спеціалізоване друковане видання, яке б послідовно висвітлювало цю проблему, публікувало наукові звіти, описи виявлених матеріалів з історії України в польських музеях, архівах, бібліотеках тощо. Назріла необхідність створити українсько-польську раду в галузі обміну культурними цінностями, щоб співробітництво в цій галузі стало частиною загальнодержавної програми повернення

українського культурного надбання, що перебуває поза межами України» [1, с. 16]. Станом на сьогодні, дана проблема не зрушила із мертвої точки, Осолінеум продовжує залишатися у Вроцлаві і жодного поступу у вирішенні даного питання не відбулося.

Література:

1. Акуленко В. Україна і Польща: і перспективи повернення культурних цінностей міжнародно-правові проблеми (1994–2006 рр.). *Праці центру пам'яткознавства. Випуск 10*. 2006, С. 6–29.
2. Каталог втрачених експонатів Національного музею у Львові. Київ, 1989. Кн. 7(496). С. 805.
3. Кот С. Україна – Польща: випробування спадщиною. URL: <https://www.ukraine-poland.com/u/>
4. Кравець Д. Зв'язки українських науковців із Національним Закладом ім. Осолінських у Львові. *Galicja. Studia i materiały*. 2017. Т. 3. С. 211–224.
5. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. Накладом товариства «Просвіта». Львів, 1932. 72 с.
6. Стрільчук Л., Стрільчук В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва. Луцьк, 2013, 258 с.
7. 15 цікавих фактів про львівський «Осолінеум». URL: <https://photo-lviv.in.ua/15-tsikavykh-faktiv-pro-lvivskyy-ossolineum/>
8. Księga darczyńców Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Pod. red. M. Pękalskiej. Wrocław, 2017. С. 2.